

найманих або ж союзницьких контингентів, співвідношення котрих залежало від конкретних історичних умов та політичної ситуації. Озброєння згадуваних загонів, котрі представляли собою переважно саме лінійну піхоту, значно еволюціонувало на протязі декількох століть від класичної до саріссофорської фаланги, йдучи у руслі найкращих зразків сучасного їм військового мистецтва та цілковито відповідало покладеним на нього завданням.

Список використаних джерел:

1. Козак А.И. Ἐνδρα τῆς Λακωνικῆς ἀγῶνῆς: к вопросу о социальном происхождении Ксантиппа Лакедемонянина // *Laurea I. Античный мир и Средние века*. Харьков, 2015. – С. 80-83.
2. Нефёдкин А.К. Античные тактики и «Тактическое искусство» Флавия Арриана // *Арриан. Тактическое искусство*. Санкт-Петербург, 2011. – С. 17-29.
3. Bohec le Y. *Histoire Militaire des Guerres Puniqes* // Paris-Monaco, 2003. – 345 p.
4. Connolly P. *Greece and Rome at War* // London, 2016. – 320 p.
5. Griffith G. *The Mercenaries of the Hellenistic World* // Cambridge, 2014. – 352 p.
6. Gsell St. *Histoire ancienne de l’Afrique du Nord*. T. 3. *Histoire militaire de Carthage* // Paris, 1928. – 434 p.
7. Head D. *Armies of the Macedonian and Punic Wars 359 BC to 146 BC* // London, 1982. – 325 p.
8. Hoyos D. *Hannibal’s dynasty. Power and politics in the western Mediterranean, 247-183 BC* // London, 2003. – 304 p.
9. Kromajer J., Veith G. *Antike Schlachtfelder in Africa* // Berlin, 1912. – 478 p.
10. Lancel S. *Carthage: A History* // Oxford, 1997. – 276 p.
11. Millar F. *Local Cultures in the Roman Empire: Libyan, Punic and Latin in Roman Africa* // *The Journal of Roman Studies*. Vol. 58. Parts 1 and 2. 1968. – P. 126-134.
12. Snodgrass A. *Arms and Armor of the Greeks* // Baltimore, 1999. – 200 p.
13. Walbank F. *Historical Commentary on Polybius*. Vol. 1 // Oxford, 1999. – 776 p.
14. Warmington B. *Carthage* // London, 1964. – 501 p.

Корнієнко М.В.

аспірант,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ДО ПИТАННЯ ПРО КОЗАЦЬКУ ВІЗІЮ ПІВНІЧНОГО КОРДОНУ ГЕТЬМАНАТУ (ДРУГА ПОЛОВИНА XVII СТОЛІТТЯ)

Історія Війська Запорозького у другій половині XVII ст. сповнена воєнних і дипломатичних баталій. У той же час зазнавали змін уявлення про можливості та компетенцію гетьманської влади. Згідно зі зборівськими домовленостями 1649 р., Військо Запорозьке отримало під своє управління території трьох воєводств – Київського, Чернігівського і Брацлавського. Таким чином уряд козацького гетьмана почав передбачати й територіальне управління. Це неминуче призводило до конфлікту інтересів із різного рівня зацікавленими

сторонами в поділі владних повноважень та боротьби за розширення меж гетьманського управління, чи, інакше кажучи, Гетьманату.

На прикладі зміни та усталення північного кордону Гетьманату спробуємо розглянути козацьку аргументацію, яка мала переконати опонентів в слушності претензій Війська Запорозького на «свій» простір у другій половині XVII ст. Крім окреслення спірних територій та обставин їхнього переходу під козацький контроль, звернемо особливу увагу на риторику, котра обґрунтовувала зміну кордонів. Вона представлена в листуванні козацької еліти та посольських інструкціях гетьманів посланцям до Москви. Натомість листи та грамоти царів, котрі надходили гетьману у відповідь, статейні списки царських послців надають інформацію про позицію московської сторони в ситуаціях довкола кордонів Гетьманату.

В історіографії до проблеми витворення кордонів Гетьманату в контексті політичної та правової історії неодноразово зверталися М. Василенко, І. Крип'якевич, В. Горобець, О. Гуржій, С. Плохій, В. Смолій, В. Станіславський, В. Степанков, Т. Чухліб. Разом з тим вивчення територіальних візій козацької еліти Гетьманату почалося не так давно. Серед таких праць варто виділити дослідження З. Когута й Т. Таїрової-Яковлевої.

На початку 1654 р. гетьман з Військом Запорозьким «...веру Государю учинили на том, что быти им с землями и с городами под Государевою високою рукою на веки неотступным» [3, с. 49]. Північний кордон територій, фактично підконтрольних козацькій адміністрації на той час, умовно окреслював межу воєводств Корони Польської та Великого Князівства Литовського (за винятком кількох волостей Чернігівського воєводства) [6, с. 125]. Під час московсько-польської війни, розпочатої навесні 1654 р., 20-тисячне козацьке військо на чолі з наказним гетьманом Іваном Золотаренком вирушило на підмогу царським силам. Невдовзі козаки захопили Гомель, Чечерськ, Пропойськ, Новий Бихів, оточили Старий Бихів. У цих містах було встановлено козацьку адміністрацію, а їхнє населення долучалося до війська Золотаренка. Однак «завойовані» білоруські території стали спірним простором між козацькими урядниками, з одного боку, та московськими – з іншого [4, с. 20-23].

Наприкінці грудня 1655 р. від отриманих під час облоги Старого Бихова поранень помер Іван Золотаренко. Його наступником став Іван Нечай, котрого Богдан Хмельницький універсалом від 29 січня 1656 р. призначив «...на полковництво в Білу Русь до Могилева, Чаусов, Ново-бихова і Гомля, і інших мест і мястечек і сел, там се знайдуючих...» [5, с. 471]. Тому у власній кореспонденції Нечай називав себе білоруським полковником, так до нього звертався й гетьман. Однак з московського боку це викликало обурення. У вересні 1655 р. до царського титулу було додано «великий князь Литовський і Білої Русі». І титулування нового полковника сприймалося як претензія на царську прерогативу володіння «землями і городами» [4, с. 25].

Цар ініціював розслідування щодо титулатури Івана Нечая, яке відбулося навесні 1656 р. за участі колишнього київського полковника Антона Ждановича. Він наказав Нечая більше не використовувати такий титул, «потому что на всей Великой и Малой и Белой Росии по милости Божией государствует и пишетца так

один великий государь наш, его царское величество, а нам, видечи такое страшное дело, что и помыслить невозможно» [1, с. 529]. За підсумками розслідування Іван Нечай не поніс жодного покарання [1, с. 529].

Війську Запорозькому не вдалося втримати білоруський полк під своїм контролем. Згідно з Переяславськими статтями, укладеними з московським царем 1659 р., погоджено «в городех, и местех, и местечках на Белой Россіи ныне и впредь залогам черкасским [козацьким – М. К.] не быть...» [9, с. 118].

Проте питання північного кордону знову постало під час гетьманства Дем'яна Многогрішного. Мова йшла про так зване Посожжя – терени по обидва береги р. Сож, котрою, відповідно до Андрусівського перемир'я 1667 р., пролягав кордон між Московією та Річчю Посполитою.

Навесні 1671 р. седнівський сотник із загоном козаків зайняв поселення на лівому березі р. Сож, де мешкали вихідці з протилежного берега, піддані польського короля. Пояснюючи такі дії цареві, Многогрішний апелював до домовленостей в Андрусові. У царській грамоті, надісланій у відповідь, мовилося зволікти з зайняттям територій до спільної московсько-польської межової комісії [2, с. 400-403, 408-409]. Однак гетьман вирішив діяти всупереч цьому припису, і козацькі залоги опанували частину Річицького та Мозирського повітів, у тому числі Гомель. Під час допиту, учиненого після усунення з гетьманства, Дем'ян Многогрішний пояснював це спільним зі старшиною рішенням: козацька сторона прагнула вчинити «живой рубеж» по Сожу, щоб унеможливити подальше опанування згаданих теренів вихідцями із суміжних волостей Великого князівства Литовського, а Гомель мав стратегічне розташування на випадок війни з Річчю Посполитою [2, с. 761-763]. Щодо Гомеля ще під час перебування на гетьманському уряді Многогрішний повідомляв до Москви про прохання жителів цього міста перейти під царську владу [2, с. 637-638]. Також гетьман указував, що «...малоросійских де городов жители, до Андрусовских договоров, за Днепром и за Сожею многими городами и землею владели...», але поступилися після угоди в Андрусові [2, с. 631]. Поки тривало слідство, а нового гетьмана не було обрано, цар наказав козацькій старшині вивести залоги із зайнятих територій [2, с. 835].

Питання приналежності Посожжя вдруге торкнувся Іван Самойлович. Протягом 1682-1685 рр., у розпал переговорів про Вічний мир між Річчю Посполитою й Московією, гетьман обстоював повернення до Гетьманату засожських теренів. Про це, поряд з іншими пропозиціями, він неодноразово висловлювався в листах до Москви щодо умов угоди. На початку 1683 р. Самойлович розпорядився козацькому війську діяти, не чекаючи результатів перемовин. Було зайнято частину Річицького та Гомельського староств, а весною 1684 р. – Гомельську, Чечерську, Пропойську і Кричевську волості. Такі дії гетьмана додали клопоту царським дипломатам і не сприяли успіхові переговорів [10, с. 111-116].

Самойлович відмовлявся вивести козацькі залоги із зайнятих територій, незважаючи на вимогу Москви. Гетьман пояснював свій крок необхідністю відповісти на дії львівського єпископа Шумлянського, котрий позбавив київські монастирі володінь на Правобережжі. Як і Многогрішний, Самойлович

указував на стратегічність Посожжя з огляду можливих воєнних дій. Також козацький очільник обіцяв надати документи, які б підтверджували права Війська Запорозького на означені терени [10, с. 113-116; 7, с. 305]. 10 червня 1685 р., у відповідь на статті від царів, Іван Самойлович писав: «...села оныи Посожськіе заханы в сторону их, царского пресветлого величества без жадное трудности и по давнему праву належать до реименту нашего, до полковъ Чернеговского и Стародубовского, и люде в них жилии такіи найдуются, которыи давно козаками бывали...» [9, с. 615]. А в трактаті, підготовленому Генеральною військовою канцелярією та надісланому до Москви, зазначалося, що посозькі терени «...исконно к Войску Запорожскому належали и гетманы прежде нас бывшие ими владели...» [8, с. 72]. На думку Т. Таїрової-Яковлевої, гетьман не намагався пояснити розширення території під своїм управлінням «правом меча», оскільки далі мовилося: «ныне в тех селах все обретающияся власти нашей ради и о том загодом радуютца» [8, с. 73]. Таким чином підкреслювалося домінування там козацького населення, яке мало бути під контролем гетьмана.

Отже, козацька візія північного кордону Гетьманату спиралася на риторику, яка апелювала до минулого й указувала на підпорядкування Посожжя гетьманові «по давньому праву», зазвичай застосовуваному при межуванні територій. Також у викладі Самойловича принцип давності міг підсилюватися апеляцією до «права меча», оскільки за Богдана Хмельницького на ці терени було поширено козацький устрій завдяки силі зброї. Утім окреслена візія не збігалася з інтересами Московії та Речі Посполитої, а тому й не була реалізована.

Список використаних джерел:

1. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией. – Т. 3: 1638-1657. – СПб.: В типографии П. А. Кулиша, 1861. – 604, 134, 22 с.
2. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией. – Т. 9: 1668-1672. – СПб.: Тип. М. Этингера, 1877. – 26, 987, 24 с.
3. Бантыш-Каменский Н. Н. Источники Малороссийской истории, собранные Д. Н. Бантышем-Каменским, и изданные О. Бодянским. – М.: Унив. тип., 1858. – Ч. 1. – 340 с.
4. Горобець В. М. Білорусь козацька: Полковник Іван Нечай та українські змагання за Південно-Східну Білорусь (1655-1659). – К.: Ін-т історії України НАН України, 1998. – 97 с.
5. Документи Богдана Хмельницького: 1648-1657 / упоряд.: І. Крип'якевич, І. Бутич. – К.: Видавництво Академії наук УРСР, 1961. – 738 с.
6. Крип'якевич І. П. Адміністративний поділ України 1648-1654 рр. // Історичні джерела та їх використання / ред. кол.: І. Л. Бутич та ін. – Вип. 1. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 123-148.
7. Таїрова-Яковлева Т. Г. Гетьмани України. Історії про славу, трагедії та мужність. – К.: ТОВ «Видавництво «Кліо»», 2015. – 424 с.
8. Таїрова-Яковлева Т. Г. До питання про історичні й територіальні уявлення козацької старшини наприкінці XVII ст. // Український історичний журнал. – 2010. – № 4. – С. 6773.
9. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657-1687) / упор. І. Бутич, В. Ринсевич, І. Тесленко; ред. кол. П. Сохань [та ін.]. – Київ-Львів: НТШ, 2004. – 1087 с.

10. Чухліб Т. Секрети українського полівасалітету. Хмельницький – Дорошенко – Мазепа. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 327 с.

Косторной К.О.

студент,

Бердянський державний педагогічний університет

ГЕОРГІЇВСЬКА СТРІЧКА: СУЧАСНИЙ ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС

Посилення євроінтеграційних прагнень України та наростання конфронтації між Україною та Російською Федерацією, що ми спостерігаємо в останні декілька років, призводить до необхідності переосмислення історичних та культурних процесів пов'язаних із минулим, і в першу чергу із періодом, коли українські землі входили до складу російської держави. Доволі значимим у вказаному плані аспектом постає система державних та військових нагород, які були запровадженні у Російській імперії або Радянському Союзі та із проголошенням незалежності у 1991 р. перекочували в українську систему державних нагород або символів. Одним із таких символів постала георгіївська стрічка, яка була впроваджена у систему військових нагород ще у ХІХ ст., а після радянсько-німецької війни 1941-1945 рр. стала символом перемоги над «німецько-фашистськими загарбниками». Події 2014 р. призвели до дискусії навколо питання георгіївської стрічки та доречності її використання, окремі елементи цієї дискусії і стали предметом нашого дослідження.

Метою розвідки є висвітлення проблеми інтерпретації георгіївської стрічки у сучасній вітчизняній та російській історіографії.

Незважаючи на значний інтерес, який нині викликає символ георгіївської стрічки та її доволі тривалу історію, на сьогодні подана тематика є мало розробленою у наукових студіях. Крім того, нами не було виявлено жодних досліджень, присвячених питанню історіографії символу георгіївської стрічки, що і обумовило вибір теми та актуальність нашого дослідження.

Весняні події 2014 р. призводять до необхідності перегляду українських цінностей, історії, особливо взаємин і Російською Федерацією в їх історичному екскурсі. Одним із проблемних питань постає образ георгіївської стрічки, яку використовували як власну символіку самопроголошені республіки Східної України. Це призводить до переосмислення образу стрічки у вітчизняній науковій та науково-популярній літературі.

Розпочнемо огляд власне статей професійних науковців. Так, В. Космина в своїй статті «Конструювання української «реальності» в комунікативних системах Росії: теорія і практика 2014 року» [1], розглядає деякі теоретичні аспекти сучасного конструктивізму, передусім проблема створення «другої реальності» в мас-медіа, а також аналізує практику конструювання української «реальності» в комунікативних системах Росії. Автор наголошує, що Російські